

MAKROEKONOMICKÁ ANALÝZA

– MAGISTERSKÝ KURZ

Vysoká škola ekonomie a managementu

2011

Makroekonomická analýza – magisterský kurz

Vojtěch Spěváček, Růžena Vintrová, Eva Zamrazilová, Václav Žďárek, Marek Rojíček

Copyright © Vysoká škola ekonomie a managementu 2011

Vydání třetí. Všechna práva vyhrazena.

ISBN: 978-80-86730-77-6

Vysoká škola ekonomie a managementu

www.vsem.cz

Žádná část této publikace nesmí být publikována a šířena žádným způsobem a v žádné podobě bez výslovného svolení vydavatele.

Tato publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou.

Předmluva

Učebnice makroekonomické analýzy má poskytnout studentům ucelený pohled na ekonomický vývoj zemí a prohloubit jejich schopnost chápat vnitřní i vnější příčiny a souvislosti tohoto vývoje na základě statistických dat. Vychází ze systému národního účetnictví a soustřeďuje se na analýzu základních oblastí národního hospodářství, jako je výroba, rozdělování, spotřeba, veřejné finance, ceny, investice či zahraniční obchod. Věnuje se skutečnému hospodářskému vývoji a opírá se o fakta, která se snaží vysvětlit, aby následně mohla formulovat doporučení pro hospodářskou politiku. Běžné sledování hospodářského vývoje doma i ve světě patří k základním povinnostem ekonoma. Značné změny ve vývoji národní a světové ekonomiky v době globalizace tuto potřebu jen podtrhují. Nicméně soustavnější práce s empirickými údaji, jejich hodnocení a chápání hospodářského vývoje v jeho souvislostech vnitřních i vnějších, v jeho historické i prostorové dimenzi, vyžaduje již specifické odborné znalosti i praktické zkušenosti.

Obsahem kursu je metodologie makroekonomických analýz, práce s empirickými údaji a jejich hodnocení. Kurs kromě nezbytných metodologických a technických aspektů makroekonomické analýzy věnuje pozornost dlouhodobým vývojovým tendencím i aktuálním problémům našeho a světového ekonomického vývoje. Prováděná mezinárodní srovnání se soustřeďují na země Evropské unie, za něž existují srovnatelné údaje.

V makroekonomické analýze se střetává teorie s fakty. Znalost makroekonomické teorie nám nejen poskytuje ucelený rámec pro makroekonomickou analýzu, ale je nezbytná i pro pochopení příčinných vztahů a souvislostí a tudíž pro interpretaci faktů. Způsob, jakým vnímáme a interpretujeme fakta závisí do značné míry na teorii, z níž vycházíme. Makroekonomická analýza se neobejde bez statistiky, která nás vyzbrojuje statistickými metodami, které se v analýze běžně využívají, ale i statistickými údaji, které shromažďuje. Statistika sama zpravidla neprovádí interpretaci statistických údajů, ani doporučení pro hospodářskou politiku. S určitou nadsázkou by se dalo říci, že makroekonomická analýza je určitou syntézou makroekonomické teorie, statistiky a hospodářské politiky. Vyznačuje se však řadou zvláštních rysů a vyžaduje svůj specifický nástrojový aparát.

Autoři si jsou vědomi toho, že jde pouze o obecný úvod do složité problematiky makroekonomických analýz a mezinárodních komparací, a proto řada otázek může být jen naznačena. Jejich hlubší pochopení vyžaduje studovat doplňující domácí a

zahraniční texty. Autoři budou vděčni čtenářům za připomínky a náměty, které by mohly zlepšit strukturu i obsah předkládaného textu.

První oddíl seznamuje se systémem národních účtů, který je metodologickým východiskem makroekonomických analýz. Po objasnění obecných otázek národního účetnictví oddíl vymezuje hlavní kategorie a základní účty podle Evropského systému účtů (ESA 1995). Tyto účty umožňují hodnotit ekonomický vývoj v uceleném rámci a zajišťují mezinárodní srovnatelnost sledovaných ukazatelů. Základní vztahy v soustavě národních účtů jsou prezentovány pomocí makroekonomických identit.

Druhý oddíl je zaměřen na stranu nabídky, poptávky a makroekonomickou rovnováhu. Analýza výroby a ekonomického růstu je zpravidla výchozí částí makroekonomických analýz, protože proces výroby je úzce spojen se spotřebou, investicemi či zahraničním obchodem. Vývoj poptávky je určující pro změny výroby z krátkodobého hlediska. V interakci nabídky a poptávky se pak projevuje makroekonomická rovnováha.

Třetí oddíl je věnován vnitřní ekonomické rovnováze a oblastem, které ji mohou ovlivnit. Jde zejména o oblast veřejných financích, cenový vývoj (inflaci), a měnový vývoj.

Čtvrtý oddíl zkoumá vnější ekonomické vztahy se zaměřením na zahraniční obchod a platební bilanci. Analyzována je struktura platební bilance a hlavní faktory, které ovlivňují jednotlivá její salda. Zvláštní pozornost je věnována problematice přímých zahraničních investic, které se staly významným faktorem modernizace ekonomik a ekonomického růstu. Vnější ekonomická rovnováha je hodnocena na základě vývoje běžného účtu platební bilance ve vazbě na systém národních účtů.

Pátý oddíl je věnován analýze trhu práce. Popsány a vysvětleny jsou vlivy ekonomických proměnných a základní ukazatele používané k analytickému hodnocení vývoje na trhu práce (zaměstnanost, nezaměstnanost, ekonomická aktivita) a vybrané moderní koncepty. Následně je vysvětlena problematika produktivity práce a vlivy jednotlivých proměnných na ukazatel HDP na obyvatele (mezera produktivity). Další část textu je věnována mzdovému vývoji a jeho relaci k vývoji produktivity práce.

V textu jsou umístěny boxy, které pomohou objasnit probíranou látku. Na konci je zařazen seznam literatury a souvisejících internetových odkazů. Použité statistické údaje časem zastarávají a je nezbytná jejich aktualizace, kterou studenti naleznou v údajích publikovaných Českým statistickým úřadem a Eurostatem, či v analýzách mezinárodních organizací jako je Mezinárodní měnový fond, OECD a Evropská unie.

* * *

V Praze, červen 2011

Vojtěch Spěváček
(vojtech.spevacek@vsem.cz)
VŠEM

Marek Rojíček
(marek.rojicek@vsem.cz)
ČSÚ, VŠEM

Růžena Vintrová
(ruzena.vintrova@vsem.cz)
VŠEM

Eva Zamrazilová
(eva.zamrazilova@vsem.cz)
ČNB, VŠEM

Václav Žďárek
(vaclav.zdarek@vsem.cz)
VŠEM

Předmluva	Chyba! Záložka není definována.
I. Národní účetnictví.....	6
1. Systém národního účetnictví	9
1.1 Obecné otázky národního účetnictví	9
1.1.1 Historický vývoj.....	11
1.1.2 Význam národních účtů	14
1.2 Základní kategorie	17
1.2.1 Institucionální sektory	18
1.2.2 Transakce a ostatní toky.....	20
1.2.3 Místní činnostní jednotky a odvětví.....	28
1.3 Soustava účtů podle ESA 1995	29
1.3.1 Účet výrobků a služeb	31
1.3.2 Účet výroby	34
1.3.3 Účty tvorby, rozdělení a užití důchodů	39
1.3.4 Účty akumulace.....	46
1.3.5 Účet nerezidentů	52
1.3.6 Rozvahy	54
1.4 Sektorové účty.....	56
1.4.1 Podíl sektorů na tvorbě a rozdělování HDP	56
1.4.2 Sektor nefinančních podniků	61
1.4.3 Finanční instituce.....	63
1.4.4 Vládní instituce (vč. fondů sociálního zabezpečení)	63
1.4.5 Sektor domácností.....	64
1.5 Makroekonomické identity	66
1.6 Cenové a objemové míry	74
1.7 Čtvrtletní a regionální účty.....	78
II. Nabídka, poptávka a rovnováha.....	85
1. Ekonomický růst a agregátní nabídka	Chyba! Záložka není definována.
1.1 Význam a postavení procesu výroby v ekonomice	Chyba! Záložka není definována.
1.1.1 Základní vztahy.....	92
1.1.2 Produkční funkce	93
1.1.3 Potenciální objem produkce.....	95
1.1.4 Teorie ekonomického růstu	100

1.2	Vývoj výroby ve světové ekonomice.....	Chyba! Záložka není definována.
1.3	Růst české ekonomiky a srovnání s vybranými zeměmi EU	109
1.3.1	Ekonomický růst České republiky	Chyba! Záložka není definována.
1.3.2	Mezinárodní srovnání	Chyba! Záložka není definována.
1.4	Metodologie strukturální odvětvové analýzy.....	113
1.5	Kvalitativní aspekty konkurenceschopnosti	122
1.6	Souhrnné hodnocení odvětví	125
1.6.1	Technologická a znalostní náročnost odvětví.....	126
1.6.2	Faktorová náročnost odvětví	131
1.6.3	Input-output analýza	133
2.	Procesy konvergence a mezinárodní komparace	140
2.1	Ekonomická úroveň	141
2.1.1	Měření ekonomické úrovně	141
2.1.2	Mezinárodní srovnávací projekty	143
2.2	Reálná konvergence.....	147
2.2.1	Vymezení pojmu.....	147
2.2.2	Pozice České republiky v relaci k zemím OECD a EU	148
2.2.3	Vývoj v transformačním období a po vstupu do EU	149
2.2.4	Faktory reálné konvergence	153
2.3	Cenová úroveň a nominální konvergence	155
2.3.1	Relativní (srovnatelná) cenová úroveň a měnový kurz.....	155
2.3.2	Vliv zhodnocování (apreciace) a znehodnocování (depreciace) kurzu měny	159
3.	Národohospodářská poptávka.....	Chyba! Záložka není definována.
3.1	Struktura a růst poptávky	Chyba! Záložka není definována.
3.2	Vliv poptávky na růst hrubého domácího produktu ...	Chyba! Záložka není definována.
3.3	Soukromá spotřeba	Chyba! Záložka není definována.
3.4	Veřejná spotřeba	Chyba! Záložka není definována.
3.5	Investice	Chyba! Záložka není definována.
3.6	Zahraniční obchod	Chyba! Záložka není definována.
4.	Makroekonomická rovnováha	Chyba! Záložka není definována.
4.1	Vztah domácí nabídky a poptávky	Chyba! Záložka není definována.
3.4	Vztah úspor a investic	Chyba! Záložka není definována.

4.3	Vnější ekonomická rovnováha ..... Chyba! Záložka není definována.	
III.	Inflace, veřejné finance a měnové vztahy	191
1.	Inflace	193
1.1	Základní pojmy	194
1.2	Typy a druhy inflace	194
1.3	Náklady práce.....	196
1.4	Základní cenové indexy	200
1.5	Dopady a důsledky pohybu cen	212
1.5.1	Důsledky deflace v ekonomice	213
1.5.2	Protiinflační politiky.....	214
1.6	Mezinárodní srovnání vývoje cen	216
1.6.1	Vliv globalizace na cenový vývoj	221
1.7	Měření cenového pohybu v praxi	221
2.	Veřejné finance	232
2.1	Veřejné rozpočty a fiskální politika	232
2.2	Dluhová dynamika a ovlivňující faktory	242
2.3	Vládní deficit, veřejný dluh a maastrichtská kritéria.....	257
2.4	Udržitelnost veřejných financí	272
3.	Měnový vývoj.....	291
3.1	Měnová statistika	291
3.1.1	Měnový přehled.....	292
3.1.2	Strana aktiv	294
3.1.3	Strana pasiv	296
3.1.4	Statistika měnového vývoje	298
3.2	Měnový kurz.....	302
3.3	Měnová politika	311
3.3.1	Základní varianty měnové politiky	311
3.3.2	Měnová politika ČNB	314
3.4	Měnové krize	320
IV.	Vnější vztahy	331
1.	Zahraniční obchod	333
1.1	Základní charakteristiky.....	333
1.2	Dynamika a struktura zahraničního obchodu.....	336
1.2.1	Teritoriální struktura	337
1.2.2	Komoditní struktura	338

1.2.3	Ceny dovozu, vývozu , směnné relace	342
2.	Platební bilance	347
2.1	Platební bilance	347
2.1.1	Struktura platební bilance.....	347
2.1.2	Vývoj platební bilance ČR: hlavní tendence a strukturální změny ..	354
3.	Vnější rovnováha, zahraniční zadluženost.....	364
3.1	Vnější rovnováha.....	364
3.1.1	Základní vztahy.....	364
3.1.2	Kriteria běžného účtu	365
3.1.3	Zahraníční zadluženost a indikátory vnější stability	368
V.	Trh práce	376
1.	Trh práce	378
1.1	Obecné charakteristiky	378
1.1.1	Základní kategorie	380
1.2	Ukazatele trhu práce.....	383
1.2.1	Analytické ukazatele	383
1.2.2	Klasifikace osob na trhu práce	387
1.2.3	Vybrané problémy související s nezaměstnaností.....	390
1.2.4	Moderní analýza trhu práce.....	392
1.3	Vývoj na trhu práce v ČR.....	399
1.3.1	Vývoj v letech 1993–2000	400
1.3.2	Období restrukturalizace (1996–2000).....	402
1.3.3	Vývoj v letech 2001–2008	403
1.3.4	Strukturální aspekty.....	423
1.4	Mezinárodní srovnání	425
1.4.1	Zaměstnanost	425
1.4.2	Nezaměstnanost.....	427
1.4.3	Dlouhodobá nezaměstnanost.....	428
2.1	Produktivita práce	438
2.1.1	Analytické rozklady	440
2.2	Vývoj produktivity práce.....	442
2.3	Náklady práce	444
2.3.1	Základní ukazatele.....	444
2.3.2	Úplné náklady práce	448
2.3.3	Náklady práce a produktivita	449

2.4 Vývoj nákladů práce	451
Test č. 1	463
Test č. 2	466

Autorský kolektiv:

Prof. Ing. Vojtěch Spěváček, DrSc. (vedoucí autorského kolektivu) – I., II.(1.2, 1.3), II.3;II.4

Ing. Marek Rojíček, Ph.D. – II. (1.4);

Ing. Růžena Vintrová, DrSc. – II.2;

Ing. Eva Zamrazilová, CSc. – III.2 (spoluautor), III.3 (spoluautor), IV.

Ing. Václav Žďárek, MSc. – II.1 (spoluautor), box II v II.2, III.1, III.2 (spoluautor), III.3 (spoluautor), V.1, V.2; otázky, příklady a jejich řešení, závěrečný vzorový test.

Recenzenti publikace:

Prof. Ing. Miloš Mach, CSc.

Prof. Ing. PhDr. Ing. Vladimír Tomšík, Ph.D., Ph.D. – ČNB, VŠE Praha

Ing. Jan Kubíček, PhD. – ČNB

I. Národní účetnictví

Úvod

Oddíl začíná výkladem obecných otázek národního účetnictví, kde je nastíněn historický vývoj a hlavní směry využití národních účtů. Druhá kapitola obsahuje vysvětlení základních kategorií jako jsou institucionální sektory, transakce v oblasti produkce a jejího užití, rozdělovací a finanční transakce. Zde se posluchači seznámí s pojetím základních makroekonomických ukazatelů. Třetí kapitola je věnována základním účtům podle Evropského systému účtů (ESA 1995). Vysvětluje soustavu běžných účtů, účtů akumulace a rozvahy. Problematika sektorových účtů (nefinanční podniky, finanční instituce, vládní instituce a domácnosti) je obsahem čtvrté kapitoly. Základní vztahy v soustavě národních účtů prezentované pomocí makroekonomických identit jsou vyloženy v páté kapitole. Poslední dvě kapitoly jsou věnovány cenovým otázkám a specifikám čtvrtletních a regionálních účtů.

1. Systém národního účetnictví

Cíl kapitoly

Objasnění soustavy národního účetnictví, která představuje základní statistický makroekonomický systém vypovídající o národním hospodářství jako celku, o jeho struktuře a vývoji. Makroekonomická analýza se musí opírat o fakta, která jsou většinou čerpána z tohoto systému. Schopnost studentů pracovat s četnými analytickými materiály zpracovávanými na mezinárodní a národní úrovni vyžaduje základní znalosti tohoto systému, jeho architektury, soustavy makroekonomických ukazatelů a účtů i základních vztahů mezi nimi. Studenti by se měli dále naučit pracovat s bohatými statistickými informacemi poskytovanými mezinárodními organizacemi (EUROSTAT, OECD, IMF, WB) a národními statistickými úřady.

Využití národních účtů v makroekonomické analýze má úzký vztah k hospodářské politice. Ta se totiž neobejde bez dostatečných, včasných a objektivních informací, které charakterizují vývoj národního hospodářství jako celku, jeho strukturu i vzájemné vazby mezi jeho jednotlivými částmi. Tyto informace jsou nezbytné pro soustavnou analýzu vývoje národního hospodářství, jeho krátkodobých změn, ale i dlouhodobých tendencí, z níž vychází opatření hospodářské politiky. Zdroje těchto informací jsou různé – od dílčích odvětvových či jiných statistik, výběrových šetření, konjunkturálních a jiných průzkumů až po informace čerpané z tisku a zahraničních pramenů. Tyto informace jsou důležité, protože charakterizují dílčí prvky tak složitého systému, kterým je národní hospodářství. Mají však jednu nevýhodu: neukazují národní hospodářství jako celek se složitostí jeho vzájemných vazeb.

Klíčová slova

Národní účetnictví, SNA 93, ESA 95, institucionální sektory, transakce, hrubý domácí produkt, národní důchod, disponibilní důchod, konečná spotřeba, tvorba hrubého kapitálu, úspory, čisté půjčky/výpůjčky, účty výrobků a služeb, input-output tabulky, účty rozdělení, účty akumulace, finanční účty, rozvahy, makroekonomické identity.

1.1 Obecné otázky národního účetnictví

Národní účetnictví je oblastí statistiky, která se velmi rychle rozvíjela v celém poválečném období. Souviselo to s významem komplexních statistických informací o

vývoji národního hospodářství jako celku, ale i jeho jednotlivých sektorů, odvětví a oblastí, které byly nezbytné pro hospodářskou politiku. Postupující internacionalizace a globalizace vyžadovala nejen relativně spolehlivé informace o širokém spektru ekonomických aktivit uvnitř země, ale též o transakcích země s okolním světem. Zdrojem takovýchto informací se stal systém národních účtů, který se ve vyspělých tržních ekonomikách postupně zdokonaloval a rozvíjel tak, aby mohl poskytovat úplnější a kvalitnější informace o stavu a vývoji makroekonomiky.

Národní účty tím, že poskytují nejsouhrnnější informace o vývoji národního hospodářství, nemohou jít do velkého detailu. Charakteristickým rysem národních účtů je:

- Značný stupeň agregovanosti
- Komplexnost ve smyslu zachycení národního hospodářství jako celku
- Provázanost jednotlivých ukazatelů, protože národní účetnictví je budováno jako ucelený a konsistentní systém, v němž existují vazby mezi jeho jednotlivými dílčími částmi.
- Mezinárodní srovnatelnost
- Návaznost na některé další statistické systémy, jako je např. platební bilance a statistika veřejných financí.

Významná je mezinárodní srovnatelnost systému národního účetnictví, která byla prohloubena poslední rozsáhlou revizí národních účtů, na které se podílely orgány OSN, Komise evropských společenství (její statistický úřad EUROSTAT), Mezinárodní měnový fond, OECD a Světová banka. Výsledkem této mnohaleté a mezinárodně koordinované práce je komplexní, konzistentní a pružný systém makroekonomických účtů, který by měl sloužit potřebám makroekonomické analýzy a hospodářské politiky. Ve druhé polovině 90. let přecházely postupně jednotlivé země včetně České republiky na nový systém národního účetnictví. Tento proces není zcela ukončen mimo jiné proto, že se SNÚ stále zdokonaluje. V poslední době země EU postupně přešly na výpočty HDP v cenách předchozího roku a metodu řetězení a na další standardy metodiky ESA 1995 (např. realokaci FISIMu). Proces zdokonalování národního účetnictví není zakončen a v současnosti již existuje návrh nového standardu národních účtů (SNA 2008).

Důležité je i to, že další statistické makroekonomické systémy, jako je platební bilance či statistika veřejných financí, po posledních revizích navazují na systém národního účetnictví. Metodologie platební bilance a statistiky veřejných financí je

koordinována Mezinárodním měnovým fondem. Tato propojenost základních statistických makroekonomických systémů je v analýze a při mezinárodním srovnávání důležitá.

Kdo se hlouběji zajímá o SNÚ, zjistí, že některé nové termíny vznikají a některé se dokonce mění. To souvisí s prováděnými revizemi SNÚ a zdokonalováním tohoto systému. Základní terminologie je anglická a pro země nemluvící anglicky vyvstává problém správného překladu. V České republice a v ostatních zemích, které přešly na tržní systém a na systém národního účetnictví, byl tento problém o to složitější, že v poválečném období existence centrálně plánované ekonomiky se používal jiný systém souhrnných statistických informací (tzv. bilance národního hospodářství) a jiný pojmový aparát. Navíc, přechod na úplný systém národních účtů není v některých zemích plně ukončen. Proto by uživatelé národních účtů neměli být překvapeni, že se občas mohou setkat s různými termíny pro stejné kategorie a veličiny (např. soukromá spotřeba, výdaje domácností na konečnou spotřebu, individuální spotřeba hrazená z důchodů domácností). Proto budeme v textu u některých pojmu uvádět i jejich anglický termín.

1.1.1 Historický vývoj

Potřeba národního účetnictví jako systému, který by zachycoval hlavní toky ekonomických veličin, vzrůstala s rostoucí úlohou státu v ekonomice, zejména po krizi v 30. letech. Používání základních nástrojů hospodářské politiky - politiky fiskální a měnové - se neobešlo bez informací o celkovém vývoji národního hospodářství, z nichž vycházely návrhy státních rozpočtů a opatření přijímaná centrálními bankami. Potřeba makroekonomických informací se však neomezovala na vládní orgány a instituce. Podnikatelská sféra a bankovní sektor začaly též stále více využívat informace makroekonomického charakteru. Postupující internacionalizace světové ekonomiky a mezinárodní koordinace hospodářské politiky vyžadovaly navíc mezinárodně srovnatelné údaje, které by vycházely ze stejných kategorií, definic, účetních principů a klasifikací. Neměli bychom zapomenout ani na vysoké školy, vědu a výzkum, které se též staly uživateli národních účtů. Stěží bychom našli učebnici makroekonomie, která by neobjasňovala základní principy národního účetnictví.

Systém národních účtů (SNÚ) jako základní zdroj makroekonomických informací se rychle rozvíjel v poválečných letech, kdy vzrůstala úloha státu v regulování hospodářského cyklu a kdy převažovaly keynesiánské přístupy k hospodářské politice. Nicméně ani v pozdějším období nedošlo ke zpochybnění užitečnosti SNÚ.

Naopak, tento systém se dále zdokonaluje a rozvíjí a představuje nepostradatelný nástroj analýzy cyklických procesů a ekonomických struktur včetně jejich mezinárodního srovnávání. Dokladem toho je poslední, poměrně rozsáhlá revize národního účetnictví v polovině 90.let.

První standardní systém národních účtů byl vytvořen pod záštitou OSN na počátku 50.let. Obsahoval 6 standardních účtů, které se vztahovaly k výrobě, rozdělování, akumulaci a vnějším transakcím u tří základních sektorů, kterými byly podniky, domácnosti a soukromé neziskové instituce a vládní sektor.

Podrobně propracovaný a mezinárodně uznávaný standardní systém národních účtů byl pod patronací OSN publikován v roce 1968 („*A System of National Accounts*“, United Nations, New York, 1968). Tato publikace poskytovala po mnoho let teoretický rámec a metodologický základ národního účetnictví. V tomto systému se podařilo vytvořit ucelený rámec pro systematické a integrované zaznamenání hlavních toků a stavů v národním hospodářství. Obsahoval též mezinárodně doporučené definice, klasifikace i způsoby měření hlavních makroekonomických ukazatelů. Evropský systém integrovaných ekonomických účtů publikovaný v roce 1970 a používaný v zemích EU byl podrobnější než SNÚ OSN, nicméně byl s ním kompatibilní. Podle standardů SNÚ OSN z roku 1968 se sestavovaly národní účty ve vyspělých západních zemích téměř až do konce 90. let minulého století.

Ve druhé polovině 80.let začaly práce na další revizi systému národního účetnictví, které byly dokončeny v roce 1993. Na této další rozsáhlé revizi národních účtů se společně podílely orgány OSN, Komise evropských společenství (její statistický úřad Eurostat), Mezinárodní měnový fond, OECD a Světová banka. Na přípravě nového SNÚ se podílely i národní statistické orgány. Výsledkem této mnohaleté a mezinárodně koordinované práce je komplexní, konzistentní a pružný systém makroekonomických účtů, který by měl uspokojit potřeby jak vlády a politiků, tak i podnikatelského sektoru. Je určen k využití nejen v zemích s tržní ekonomikou, ale i v zemích s přechodovou ekonomikou. Nový systém byl publikován společně výše zmíněnými mezinárodními organizacemi jako „*System of National Accounts 1993*“ (**SNA 1993**). Revize národních účtů Evropské unie byla publikována jako **ESA 1995** (The European System of Accounts 1995). Jde vlastně o modifikovanou verzi SNA 1993 a zaručuje mezinárodní srovnatelnost makroekonomických údajů zemí Evropské unie s údaji publikovanými v jiných zemích. Ve 2.polovině 90.let přecházely postupně jednotlivé země včetně České republiky na nový systém národního účetnictví.

Revidovaný SNA 1993 znamená kvalitativní skok v budování jednotného světového systému makroekonomických účtů, který by měl být základem objektivní analýzy hospodářské situace jednotlivých zemí a východiskem tvorby hospodářské politiky.

Přínos SNA 1993 je především v těchto hlavních směrech:

- v již zmíněné mezinárodní koordinovanosti a v závazku, že národní či regionální systémy budou vycházet z principů a metodologie SNA 1993;
- v podstatně větší přesnosti a propracovanosti SNA 1993 proti systému národních účtů OSN z roku 1968. To lze dokumentovat již tím, že zatímco publikovaný SNA 1968 měl pouze 246 stran, SNA 1993 je úctyhodné dílo o 711 stranách. Zpřesňují se definice, metodologie je velmi detailní a záznam ekonomických toků a stavů je podrobnější. V této souvislosti je možné se zmínit o dvojím pojetí konečné spotřeby, o podrobnějším popisu procesů rozdělování a přerozdělování důchodů, o širším pojetí úspor a akumulace, o zavedení majetkových účtů;
- SNA 1993 se snaží alespoň částečně vyhovět potřebě širší analýzy společnosti, která by obsahovala nejen výzkum ekonomických jevů, ale i výzkum sociálně-demografických jevů a procesů probíhajících v životním prostředí. Bohužel se nepodařilo plně propojit základní systém ekonomických účtů s údaji o obyvatelstvu, zdravotnictví, školství či o životním prostředí. Údaje o obyvatelstvu a počtu zaměstnaných jsou nezbytné k propočtům makroekonomických agregátů v přepočtu na 1 obyvatele a k výpočtům produktivity práce. Hlubší pohled na některé sociální aspekty ekonomického vývoje umožňuje systém sociálního účetnictví. Podrobnější analýzy zdravotnictví, školství, vědy a výzkumu či životního prostředí, které by využívaly i ukazatele ve fyzických jednotkách, jsou pak umožněny zavedením tzv. „satelitních“ účtů;
- SNA 1993 a ESA 1995 obsahuje více účtů a zavádí i novou posloupnost účtů (účet produkce, účet tvorby důchodů, účet prvotního rozdělení důchodů, účet druhotného rozdělení, účet přerozdělení naturálních důchodů, účet použití disponibilních důchodů, účet použití upravených disponibilních důchodů, účet změn v čistém jmění vlivem úspor a kapitálových transferů, účet tvorby nefinančních aktiv, finanční účet, stav a změny jmění);
- SNA 1993 se stal východiskem i pro revizi dalších významných makroekonomických statistických systémů, které vychází z kategorií, klasifikací i účetních pravidel a metodik zakotvených v SNA 1993. To je případ metodologie platební bilance, která je mezinárodně harmonizovaná Mezinárodním měnovým fondem a navazuje na SNA 1993 (viz IMF, 1993).

Podobně i revize statistiky veřejných financí je sladěna s SNA 1993 (viz IMF, 2001). Konečně i monetární a finanční statistika, která se vytváří pod záštitou Mezinárodního měnového fondu je postupně harmonizována se SNA 1993.

Významné změny, které probíhaly v posledních letech ve světové ekonomice, jako je postupující globalizace a internacionalizace, inovace v oblasti finančních transakcí a produktů, stárnutí obyvatelstva či potřeba harmonizace národních účtů s platební bilancí a veřejnými financemi, vedly k další revizi národního účetnictví pod patronací OSN, která nese označení **SNA 2008**. Předpokládá se, že tato nově revidovaná soustava národních účtů bude postupně zaváděna mezi lety 2012–2014. Revize národních účtů EU by měla následovat s označením **ESA 2011**.

1.1.2 Význam národních účtů

Makroekonomická statistika založená na systému národního účetnictví se ukázala jako osvědčený a kvalitní nástroj popisu národního hospodářství a na něm založené makroekonomické analýzy a prognózy. Význam národních účtů je však víceúčelový a celý systém je určen především pro ekonomickou analýzu, pro tvorbu hospodářské politiky a rozhodování. SNÚ poskytuje makroekonomickou databanku, která je vhodná pro rozbor a hodnocení ekonomického rozvoje země. Využití SNÚ je v těchto hlavních směrech:

SNÚ poskytuje ucelený rámec pro systematický a detailní **popis národního hospodářství**. Sektorové účty ukazují různá stadia ekonomického procesu: výrobu, tvorbu, rozdělení, znovurozdělení a užití důchodů a akumulaci. Sektorové účty zahrnují též rozvahy, které obsahují stavy aktiv a pasiv na počátku a konci ročního období. Input-output tabulky a účty podle odvětví popisují detailně výrobní proces a toky zboží a služeb (výroba, dovozy, vývozy, finální spotřeba, mezispotřeba a tvorba kapitálu). Národní účty tedy poskytují základní informace o různých aktivitách a s nimi spojených transakcích v celém národním hospodářství, ale i v jednotlivých sektorech a odvětvích ekonomiky. Úplnost zachycení ekonomiky je jedním ze základních požadavků kladených na národní účetnictví. Navíc, mezinárodně srovnatelná metodologie umožňuje mezinárodní srovnávání hospodářského vývoje různých zemí. ESA 95 zdůrazňuje proto potřebu zkvalitnění této metodologie s cílem poskytovat spolehlivé informace, které by umožňovaly monitorovat plnění cílů v oblasti ekonomické a měnové unie, ale i proces konvergence hospodářské politiky členských zemí Evropské unie.

V souvislosti s popisem ekonomiky je třeba si uvědomit to, že údaje čerpané z národních účtů se v mnoha směrech liší od statistických údajů získávaných z odvětvových (statistika zemědělství, průmyslu, stavebnictví, dopravy apod.) či průřezových statistik (statistika financí, cen, práce, investic, zahraničního obchodu). Dílčí statistiky jsou budovány pro jiné účely, není nutná jejich konzistentnost a úplnost. Často charakterizují pouze vývoj v určité skupině podniků (např. výroba v podnicích s 25 a více zaměstnanci). Národní účty musí charakterizovat národní hospodářství komplexně a proto se opírají o informační zdroje čerpané nejen z dílčích statistik, ale i z různých šetření a odhadů. Ve směru k dílčím statistikám mají národní účty jednu důležitou funkci: prověřují celkovou konzistentnost statistických informací. Např. různé metody výpočtu HDP umožňují posoudit celkový soulad mezi statistikami výroby na straně jedné a statistikami vztahujícími se ke spotřebě, investicím a zahraničnímu obchodu na straně druhé. Převod ukazatelů dílčích statistik do metodiky národních účtů je složitou záležitostí, která vyžaduje speciální znalosti (nezbytné jsou různé odhady a dopočty a využívání různých informačních zdrojů). Pro uživatele statistik obecně a národních účtů zvláště je důležité si uvědomit tyto rozdíly a k charakteristice ekonomických jevů a procesů používat ty ukazatele, které je nejlépe vyjadřují. To se často neděje. Např. pro analýzu vývoje průmyslu můžeme použít index průmyslové produkce, tržby za prodej zboží nebo hrubou přidanou hodnotu. Tyto ukazatele se liší, vyvíjí se různě a v analýze je nutné tyto rozdíly respektovat.

Hlavní oblastí využití národního účetnictví je **makroekonomická analýza**. Jejím smyslem je interpretace jevů a procesů probíhajících v národním hospodářství. V analýze se střetávají fakta s ekonomickou teorií. Analytické možnosti SNÚ jsou rozsáhlé a většinou zahrnují:

- zkoumání vývoje národního hospodářství v čase (ekonomický růst, vývoj inflace, zahraničního obchodu apod.);
- zkoumání strukturálních změn (přidaná hodnota a zaměstnanost podle sektorů a odvětví, komoditní struktura zahraničního obchodu, finální spotřeba podle skupin výrobků, sektorová struktura důchodů);
- sledování vybraných sektorů a částí národního hospodářství (finanční sektor, domácnosti, vláda);
- mezinárodní srovnávání.

Vztah národních účtů a makroekonomické analýzy spočívá nejen v tom, že národní účty poskytují základní údaje o vývoji národního hospodářství (vývoj HDP a jeho odvětvové struktury, vývoj jednotlivých složek užití HDP, vývoj důchodů podle

sektorů), ale i v komplexnosti pohledu na národní hospodářství a v nezbytnosti respektovat při analýze základní vazby a souvislosti ve vývoji ekonomiky. Tento přístup, který je charakterizován respektováním bilančních vazeb a úplností pohledu na národní hospodářství (national accounting approach) převažuje ve většině makroekonomických analýz. Jeho nevýhodou je to, že neukazuje funkční vztahy. Jejich zkoumání vyžaduje využití dalších analytických přístupů (např. ekonometrické metody a modely), které pak doplňují a prohlubují analýzy založené na národním účetnictví.

Národní účty tím, že umožňují makroekonomickou analýzu a hodnocení hospodářské politiky, se stávají pomocníkem vládním orgánům při **formulaci hospodářské politiky**. Ta je zpravidla formulována na základě ocenění vývoje ekonomiky v posledním období, současného stavu ekonomiky a předpovědi budoucího vývoje. Předpovědi (projekce, predikce) budoucího vývoje se většinou opírají o ekonometrické modely. Hospodářská politika na střední a dlouhé období je formulována v kontextu širší hospodářské strategie, ale i ta obsahuje hlavní ekonomické toky.

Národní účty umožňují srovnávat vývoj hlavních makroekonomických ukazatelů v jednotlivých zemích a jsou tak nástrojem **mezinárodních komparací**. To však vyžaduje, aby jednotlivé země používaly SNÚ, který je v souladu s mezinárodně dohodnutým standardním systémem a používá jednotné definice a klasifikace. Velmi častá jsou mezinárodní srovnávání takových ukazatelů, jako je např. hrubý domácí produkt (HDP) na 1 obyvatele, podíl investic či výdajů státního rozpočtu na HDP. Tyto a podobné ukazatele umožňují porovnávat úroveň a výkonnost ekonomiky určité země ve srovnání s jinými zeměmi. V některých případech (jako např. při výpočtu ekonomické úrovně různých zemí) je nezbytné převádět rozdílné národní měny na stejnou měnu (většinou USD). V těchto případech se doporučuje provádět konverzi různých měn pomocí parity kupní síly. Parita kupní síly je takový kurz měn, který eliminuje rozdíly v cenových úrovních různých zemí. To znamená, že za určité množství peněz, převedené do různých měn pomocí parity kupní síly, se nakoupí stejné množství zboží a služeb v různých zemích. Parita kupní síly tedy zabezpečuje nejen převod národních měn na společnou měnu, ale i cenovou srovnatelnost údajů různých zemí. Jde vlastně o něco podobného jako je používání stálých cen v mezičasových srovnávaních.

SNÚ vytváří základ pro konstrukci složitějších **makroekonomických modelů**. Většina makroekonomických modelů, od jednoduchých produkčních funkcí, přes

input-output tabulky až po složité optimalizační a dynamické modely, využívá základní rovnice a informace ze soustavy národních účtů. Makroekonomické modely jsou pak vhodným nástrojem pro sestavování makroekonomických prognóz. Systém národních účtů zajišťuje provázanost makroekonomických prognóz, které se většinou sestavují variantně. Národní účetnictví je však především statistickým modelem národního hospodářství a obsahuje údaje, které souhrnně charakterizují minulý vývoj národního hospodářství. Informace o budoucím vývoji národního hospodářství je však třeba získávat pomocí specifických prognostických technik a metod. Národní účty však poskytují ucelený rámec, pomocí něhož je možné prověřovat konzistentnost a provázanost údajů vztahujících se k budoucímu vývoji národního hospodářství.

1.2 Základní kategorie

Tvůrci tak složitého systému jakým je národní účetnictví, byli postaveni před obtížný úkol systematického a úplného popisu národního hospodářství. Především si museli ujasnit co to národní hospodářství je a jak ho můžeme chápat. V tomto směru neexistuje jednoduchá definice národního hospodářství, protože jde o složitý multidimenzionální systém. Autoři SNA 1993 si proto položili tuto otázku, v odpovědi na níž hledali základní stavební kameny tohoto systému. Tato otázka zní:

„Kdo co dělá, jakými prostředky, za jakým účelem, s kým a výměnou za co a s jakými změnami ve stavových veličinách?“

Tato, na první pohled jednoduchá otázka v sobě skrývá různé možné přístupy k popisu národního hospodářství:

- **Kdo** je otázka ekonomických subjektů (institucionálních jednotek) operujících v národním hospodářství (jde o jakousi institucionální a organizační stránku národního hospodářství)
- **Co dělá a jakými prostředky** je otázka ekonomických aktivit prováděných ekonomickými subjekty (tyto aktivity se mohou vztahovat k výrobě, rozdělování, spotřebě či akumulaci)
- **Za jakým účelem** je otázka účelu ekonomických aktivit, toho, jaké potřeby se jimi uspokojují
- **S kým a výměnou za co** je otázka transakcí mezi ekonomickými subjekty, jako je např. koupě a prodej. Většina transakcí v moderní ekonomice má tržní podobu.